

Trong tâm tay, hạnh phúc ...

Nguyễn Trọng Lưu

Khát vọng hạnh phúc ...

Người Việt Nam chúng ta thường dùng câu **"trăm năm hạnh phúc"** để cầu chúc cho cô dâu chú rể trong ngày cưới, là ngày quan trọng nhất trong cuộc đời thành thân của hai người - mà các cụ ngày xưa gọi là **"đại đặng khoa"**. Nếu dừng lại để suy nghĩ cận kề về thuật ngữ đó, chúng ta thấy - ở một khía cạnh, kiểu nói đó có vẻ sáo ngữ, vì thường khi lập gia đình, thì ít nhất **"nữ thập tam, nam thập lục"**, làm sao có thể sống được đến trăm tuổi trên cõi đời này để hưởng hạnh phúc - nhất là ở Á đông, thường người ta hay nói **"thất thập cổ lai hy"** để nói lên cuộc sống ngắn ngủi của con người? Nhưng nhìn ở một góc cạnh khác, lời cầu chúc đó lại làm nổi bật lên một khát vọng tiềm ẩn trong mỗi người, đó là khát vọng **"hạnh phúc"**.

Nhưng trước khi đi vào chính vấn đề, thiết tưởng cần phân biệt rõ ràng hai từ **"hạnh phúc"** và **"khoái cảm"**. **"Hạnh phúc"** và **"khoái cảm"** là hai từ có nghĩa hơi giống nhau, vì cả hai đều chỉ về cảm giác thoải mái khi đạt được một giá trị, một mục đích, một kết quả nào đó, nhưng điểm khác nhau nằm ở tính chất *hữu hình* hay *vô hình* của giá trị của mục đích, hay của kết quả đạt được. Chẳng hạn tình yêu, sự thành công, việc nổi tiếng ... sẽ làm cho người ta hạnh phúc, trong khi đó các tiện nghi vật chất như xe hơi nhà lầu, vàng bạc ... sẽ mang lại khoái cảm cho con người. Ngoài ra, cũng còn phải kể đến các khoái cảm khi được thỏa mãn các bản năng căn bản như ăn uống, vui chơi giải trí, sinh hoạt tình dục ... Như thế, có thể tạm nói rằng hạnh phúc liên quan đến lý trí còn khoái cảm liên quan đến bản năng vật chất.

Thêm vào đó, trong mỗi người lại còn tiềm ẩn **bản năng xã hội** - tức bản năng tự liên kết với nhau thành dòng tộc, thành gia đình, thành quốc gia - nên hạnh phúc của con người còn mang cả tâm vóc xã hội nữa. Đó cũng chính là trách nhiệm của mỗi người như chúng ta thường nghe nói **"quốc gia hưng vong, thất phu hữu trách"** - mà đặc biệt là phận vụ của những vị lãnh đạo quốc gia trong **lĩnh vực chính trị**, phải làm cho quốc thái dân an.

Trong khuôn khổ bài này, tôi chỉ muốn bàn về **hạnh phúc cá nhân** - chứ không đi vào thứ hạnh phúc tập đoàn, thuộc lãnh vực chính trị.

... và những chiều kích của nó

Đọc lại lịch sử tư tưởng, chúng ta thấy rằng ngay từ thời thượng cổ Hy Lạp, **Aristippe de Cyrène**, một đồ đệ của triết gia **Socrates**, và cũng là người sáng lập ra trường phái **"hêdonisme"** - sau này được **Epicure** (341-270 trước công nguyên) khai triển rất hệ thống - đã chủ trương rằng, mục đích của mọi hành vi trong đời người là phải tránh khổ đau để đi tìm khoái lạc tột đỉnh. Chủ trương này lại được nhiều triết gia Anh vào thế kỷ 19 trong trường phái **"utilitarisme"** khai thác khá sâu sắc, với nhiều tên tuổi lớn như **J. S. Mill, W. Paley, B. Bentham**... mà tiêu biểu là ý tưởng thời danh của **J. S. Mill** trong **"Utilitarianism"**, 1863, ch. II, § 4: *"The creed which accepts as the foundation of morals utility, or the greatest happiness principle, holds that actions are right in proportion as they tend to promote happiness, wrong as they tend to produce the*

reverse of happiness. By happiness is intended pleasure and the absence of pain; by unhappiness, pain and the privation of pleasure”.

Triết thuyết này đã bị nhóm **“stoicisme”** - do **Zénon de Cittium**, là người sáng lập, nhưng người đào sâu và quảng bá lại là **Chrysippe de Soles** - đã kích kịch liệt, vì cho rằng thứ hạnh phúc của nhóm **“hédonisme”** chủ trương chỉ dựa trên tình cảm và bản năng sinh tồn nên rất hời hợt và do vậy cũng không đạt được tính chất vững bền và vô vị lợi của lý trí. Phải đợi đến **Emmanuel Kant** (1724-1804), một triết gia nổi tiếng người Đức chúng ta mới thấy được một nền tảng vững chắc cho thứ hạnh phúc thuần túy của lý trí này - mà có lần tôi đã trình bày sơ qua trong bài **“Cho tôi được tự do thật...”**. Triết lý của **E. Kant** sau này cũng được nhiều triết gia Mỹ tên tuổi trong trường phái **“déontologisme”** như **H. A. Prichard, E.F. Carrit, W.D. Ross** khai triển và đề cao.

Ở đây, tôi không muốn đi chuyên biệt vào lãnh vực triết học để phê bình các chủ thuyết này, mà chỉ muốn từ đó tìm hiểu về khát vọng hạnh phúc của con người mà thôi.

Nếu nhận định cho kỹ, chúng ta sẽ thấy rằng **ý niệm hạnh phúc thật chủ quan, đa tạp và có thể thay đổi theo dòng thời gian**

Chẳng hạn, một cơn mưa to làm cho những người nhà nông sung sướng vì cỏ cây đang cần nước để đơm hoa kết trái, nhưng những người không nhà không cửa lại khó chịu bức bối vì bị ướt át, không có nơi trú ẩn. Có nhiều người chỉ cảm thấy hạnh phúc khi kiếm được tiền rừng bẫy bạc với tất cả những tiện nghi vật chất như xe hơi nhà lầu, nhưng những kẻ chân tu lại chỉ hạnh phúc khi hiến dâng trọn cuộc đời cho lý tưởng đã chọn lựa. Người họa sĩ rung động cả tâm hồn khi hoàn thành một bức tranh đẹp, còn người cầm bút lại chỉ thỏa mãn khi trình bày cho độc giả hiểu được những ý nghĩ của mình qua những bài báo hay sách vở - mà cả hai điều đó chẳng làm cho đôi vợ chồng nghèo cảm thấy gì cả, mà chỉ một bát canh súp mới làm cho họ cảm thấy sung sướng:

*”Râu tôm nấu với ruột bầu,
Chồng chan, vợ húp, gật đầu khen ngon”*

Thêm vào đó, vì **“nhân dục vô nhai”** nên rất nhiều khi con người lại muốn thay đổi tượng khát vọng của mình. Một người nông phu cần mẫn lúc đầu chỉ ước mơ một túp lều tranh nho nhỏ nằm bên bờ suối chảy quanh co, nhưng sau một thời gian làm ăn phát đạt, lại thêm khát có được một ngôi nhà ngói năm gian. Chính lòng thèm khát, mong muốn không ngừng đó đã dày vò tâm can, làm cho cuộc sống trở nên nặng nề, mất hạnh phúc, sung sướng. Mà trở trêu thay, có những người cố hết sức mình để đi tìm hạnh phúc, lại nhiều khi không đạt được hạnh phúc - giống như kiểu **“đứng núi này trông núi nọ”**. Và lắm lúc, chính những điều mà người ta tưởng là có thể mang đến hạnh phúc tuyệt đỉnh cho mình, lại gây ra bao nhiêu khổ đau cho chính mình một khi đã thủ đắc được nó. Hãy nhìn những kẻ tình si, phải bằng mọi cách cố gắng hết sức để chiếm đoạt được người họ mong muốn như là tuyệt đích hạnh phúc, nhưng một khi đã toại được lòng ham muốn đó, thì họ lại rơi vào lòng oán ghét, muốn vứt bỏ và có khi còn muốn xóa tan đi vết tích của sự hiện diện của người mà một thời họ say mê, thèm khát.

*Phải chăng hạnh phúc chỉ là một thứ bóng hình ảo vọng,
khi tỏ khi mờ mà lại luôn đổi thay và dễ vỡ tan như bọt biển?*

Hạnh phúc lứa đôi

Ở đây, tôi muốn dừng lại đôi chút để nói về **"hạnh phúc lứa đôi"**, là thứ hạnh phúc mà hầu hết đôi trai gái nào cũng ước mơ. Sở dĩ tôi nói **"hầu hết"** là vì đó là lối sống mà hầu như ai cũng muốn đi qua - chỉ trừ một số nhỏ những người vì một lý tưởng khác - không muốn lập gia đình. Cũng có một số những người trong xã hội mới bây giờ muốn suốt đời sống **"single"** để khỏi bị ràng buộc vào cái mà ca dao Việt Nam ngày xưa đã nói:

*"Gái có chồng, như gông đeo cổ,
Trai có vợ, như rợ buộc chân".*

Hơn bao giờ hết, con người thời nay đang hành xử một thứ tự do cá nhân tuyệt đối và đề cao tuyệt vời những giá trị nhân bản. **Nhưng dường như có một sự nghịch chống nào đó, là vì con người thời nay lại hay cảm thấy bất lực trong hôn nhân, không làm cho nhau cảm nhận được hạnh phúc và cuối cùng đi đến chỗ vứt bỏ "nửa kia của mình" - mà khổ đau này sẽ suốt đời dày vò cả hai và tội thân nhất là những đứa con vô tội.**

Đã hơn một lần tôi trình bày về ý nghĩa của thủy chung trong tình yêu vợ chồng và dùng áng sáng phân tâm học đi vào những va chạm trong đời sống lứa đôi mong cho các vợ chồng được hạnh phúc qua các bài **"Đây là thịt xương tôi"** và **"Nhà tôi"**. Hạnh phúc không phải là một món hàng vô cầu, tự nhiên phải đến trong đời sống vợ chồng. **Hạnh phúc lứa đôi giống như một hạt mầm yêu thương hai vợ chồng phải trông xuống, phải tưới nước và phải trông nom, săn sóc từ ngày này qua tháng nọ.** Hạnh phúc lứa đôi cũng đòi những điều kiện **"sine qua non"** - nghĩa là không có những điều kiện đó, thì không thể có hạnh phúc được.

Hãy đón nhận nhau trọn vẹn, vì "nhân vô thập toàn". Hãy đỡ nâng, dùm bọc và tha thứ cho nhau, đến từ những khác biệt cá tính, giáo dục gia đình. Hãy trao ban cho nhau tin yêu đừng gian dối. Vì những dối trá, dấu điểm là những trái mìn nổ chậm che lấp bên vệ đường một ngày kia sẽ nổ tung và làm biến tan đi hạnh phúc. Cũng đừng bao giờ đánh bóng tô màu con người thật của mình, vì đó chỉ là những lớp phân sơn trát ở bên ngoài sẽ bị bay đi khi va chạm với gió sương và mưa nắng trong thời gian. Cũng chẳng có gì có gì mê hoặc đôi trai tài gái sắc hơn là những cuộc chạy đuổi theo những hình này bóng nọ, vì tưởng tượng ra rằng anh đó, chị kia chắc sẽ làm ta hạnh phúc sung sướng hơn là vợ hay chồng của mình, mà có biết đâu rằng "Suivre l'amour, l'amour fuit, fuir l'amour, l'amour suit" - rồi rốt cục chỉ còn là đắng cay, tiếc nuối, trống rỗng, mất cả chì lẫn chài mà thôi.

Hạnh phúc mà hai vợ chồng gặt hái sẽ được tùy vào từng những cái nhỏ bé của đời sống ngày thường mà cả hai làm cho nhau, chẳng có số phận nào an bài, mà cũng chẳng có ông Trời bà Nguyệt nào đặt để cả. Đó cũng chính là cảm nghiệm về hạnh phúc mà **Veronica Mikhailovna Tushnova**, một nữ thi sĩ người Nga nổi tiếng, đã viết lại trong tập thơ **Сто часов счастья - Một trăm giờ hạnh phúc**, 1965 - bản dịch của Nguyễn Việt Thắng):

*"Một trăm giờ hạnh phúc
Chẳng lẽ còn ít chăng?
Tôi đã từng chất lọc
Như đãi cát tìm vàng.*

*Tôi góp nhặt, không hề mệt mỏi
Thành từng giọt, từng bông*

*Thành từng tia, từng luồng
Tôi tạo nên hạnh phúc từ sương khói.*

*Tôi nhận về như món quà tôi được
Từ những ngôi sao nhỏ, từ bạch dương...
Biết bao ngày tôi đã từng
Đuổi theo hạnh phúc.*

*Trên sân ga giá buốt
Trông toa tàu âm vang
Và cả trước lúc lên đường
Tôi ra sân bay tìm được.*

*Tôi đã từng ôm ấp
Sưởi ấm trong căn nhà lạnh lẽo giá băng
Và tôi đã từng
Làm bùa phép...*

*Đã từng khổ đau quá mức
Tôi tìm ra hạnh phúc cho mình.
Thật oan uổng nếu nói rằng
Hạnh phúc là do số phận
Ta cần để cho con tim
Không xấu hổ, và quan tâm lo lắng
Cần để cho trong tim không còn
Thói biếng lười hay kiêu hãnh.
Để cho, dù chỉ một việc làm bé bỏng
Con tim nói lời “cám ơn”.*

*Một trăm giờ hạnh phúc
Trọn vẹn, chẳng đổi gian...
Một trăm giờ hạnh phúc
Chẳng lẽ còn ít chăng?”*

Chính **Tenzin Gyatso** - tức **Đức Đạt Lai Lạt Ma thứ 14** cũng đã thuyết giảng rất nhiều lần tại nhiều nơi trên thế giới về hạnh phúc của con người, và Ngài luôn luôn nhắc lại rằng : **“Hạnh phúc không phải là thứ có sẵn. Nó đến từ chính hành động của bạn”**.

Hạnh phúc của thánh nhân

Ngoài những chiều kích hạnh phúc như tôi vừa trình bày, thì vẫn còn một chiều kích nữa của hạnh phúc - mà tôi xin gọi là **“hạnh phúc của thánh nhân”**. Sở dĩ tôi gọi là **“hạnh phúc của thánh nhân”** vì thứ hạnh phúc đó diệu vợi quá, siêu linh quá - mà con người tầm thường như tôi chỉ muốn nhìn vào đó như một mẫu gương sống cho cuộc đời khiêm hạ của mình mà thôi.

Đức Khổng là người đã đạt được **Trung Đạo** và Ngài đã dành cả cuộc đời để giảng dạy Trung Đạo đó. Trung Đạo là biết **phối thiên**, tức biết sống cái **nhân tâm** của mình trong kết hợp với **thiên tâm** - như trong **Kinh Thư**, Đại Vũ, mô 15 viết:

*”Nhân tâm duy nguy,
Đạo tâm duy vi.*

*Duy tinh duy nhất,
Doãn chấp quyết trung ”
(Lòng của Trời siêu vi, huyền ảo,
Lòng con người nghiêng ngả, đảo điên,
Tinh rỗng, chuyên nhất ngày đêm,
Ra công, ra sức giữ nguyên lòng Trời)*

Đó là thứ hạnh phúc mà có lần Đức Khổng đã nói ”*Sớm nghe biết đạo, chiếu chết cũng cam*”(Luận Ngữ, IV, 7).

Hạnh phúc của Đức Khổng không khác gì thứ hạnh phúc được mô tả trong kinh *Upanishad* của Ấn giáo, trong đó *Âtman* - tức tiểu ngã - được hòa nhập trong *Brahmân* - tức Đại Ngã. Sau này Linh Mục *Teihard de Chardin*, s.j.(1881-1955), một nhà cổ sinh vật học nổi danh trên thế giới đã sống gần trọn cuộc đời tại Trung Hoa, cũng đã cảm nghiệm được thứ hạnh phúc này khi Ngài viết: ”*Il ne saurait y avoir logiquement de bonheur plus profond que de sentir Dieu, réalité suprême, se substituer douloureusement à son être propre*”.

Đức Phật trong những chương đầu của *kinh Lăng Nghiêm* cũng đã dạy rằng sau lớp thân tứ đại của con người còn có ”**Kiến Tinh**” hay ”**Chân Tâm**” - mà Kiến Tinh hay Chân Tâm là căn bản của Niết Bàn, còn thân tâm, nhân tâm hay vọng tâm chính là căn bản của sinh diệt:

*”Kiến Tinh hay Chân Tâm không biến thiên, không giao động,
không sinh diệt, không hề bị tán lạc,
Kiến Tinh hay Chân Tâm thì thường trụ, thuần túy, không đa tạp,
Lúc nào cũng liên tục, thuần nhất, không hề bị chia phối.
Lại còn siêu việt trên mọi hình tướng” (Kinh Lăng Nghiêm, quyển 1)*

Còn những ai đã có dịp đi Thánh Địa Do Thái, chắc vẫn còn nhớ đến ngôi nhà nguyện nhỏ nhắn xinh xinh, nằm trên triền đồi vùng Gallilêa, không cách xa làng Cana bao nhiêu, nơi tương truyền rằng chính chỗ đó **Đức Kitô** lại trao ban cho con người một cảm nghiệm mới về hạnh phúc rất siêu việt - thường hay được gọi là **hiển chương hạnh phúc**:

*”Phúc cho ai có lòng khó nghèo,
Vì nước Trời là của họ
Phúc cho người hiền lành,
Vì họ sẽ được đất làm gia nghiệp
Phúc cho kẻ ưu phiền,
Vì họ sẽ được ủi an,
Phúc cho người khát khao công chính,
Vì họ sẽ được no đầy
Phúc cho ai biết xót thương người khác,
Vì họ sẽ được xót thương
Phúc cho những ai tinh sạch trong lòng,
Vì họ sẽ được nhìn thấy Đức Chúa
Phúc cho người tác tạo hòa bình,
Vì họ sẽ được gọi là con Đức Chúa
Phúc cho ai bị bách hại vì công lý,
Vì nước Trời là của họ (Mt, 5, 2-10)*

Nếu so sánh các căn hạnh phúc này, chúng ta sẽ thấy có một mẫu số chung, đó là sự kết hợp của con người vào Đấng-Tối-Cao. Nói một cách khác, cảm nhận được trong con người mình có một sức siêu linh để rồi sống trọn vẹn cuộc đời trong kết hợp với huyền nhiệm của **Đấng-là-Tình-Yêu** là thứ hạnh phúc diệu vợi nhất của con người. Có thể đào sâu cảm nghiệm hạnh phúc này trong bài “**Con đường hạnh phúc qua kinh “lạy Cha”**”, Nguyễn Trọng Lưu, Bài chia sẻ tĩnh tâm Mùa Chay cho Cộng Đoàn Công Giáo Việt Nam Århus, 12.03.2014)

Trong tầm tay, hạnh phúc ...

*Phải chăng hạnh phúc chỉ là một thứ bóng hình ảo vọng,
khi tỏ khi mờ mà lại luôn đổi thay và dễ vỡ tan như bọt biển ?*

Nếu chúng ta biết nhìn ra những ân hồng của cuộc đời mình, với tất cả những hạn hữu trong không gian và thời gian, và nếu chúng ta phóng chiếu triết lý của Nguyễn Công Trứ - rất hiện sinh và thực hữu - vào cuộc đời thường ngày,

*“Tri túc, tiện túc, dãi túc, hà thời túc,
Tri nhàn, tiện nhàn, dãi nhàn, hà thời nhàn”*

thì chúng ta sẽ nhận thấy rằng **hạnh phúc không bao giờ nằm quá xa tầm tay của mình**. Hạnh phúc là bằng lòng với chính mình, đón nhận và sống hết mọi phút giây hiện tại với trọn tâm lòng chân thành tri ơn của một con người giòn mỏng nhưng lúc nào cũng được ấp ủ trong Tình-Yêu-Tuyệt- Đối.

Trong tầm tay, hạnh phúc lúc nào cũng như một thứ trái cây chín mọng, luôn quyến rũ và mời gọi con người đón hưởng. Nhưng có đón hưởng được hay không đều tùy thuộc vào **tâm** và **việc làm** của mỗi người.

Nhưng điều chắc là không bao giờ quá muộn khi chúng ta muốn tìm và muốn làm cho những người thân thương nhất của mình được hạnh phúc. Và cũng chính lúc đó chính mình sẽ cảm nhận được hạnh phúc, thứ hạnh phúc được dọi chiếu từ hạnh phúc viên mãn của thánh nhân.